

Petőfi a magyar irodalom egyik legnagyobb, eddig még meg nem fejtett titka. Ez kissé furcsán hangzik, de így van. Talán azért hangzik furcsának, mert az emberek megszokták, hogy Petőfit az egyszerűség, könnyenérthetőség költőjének tekintsék. De nem vették észre, hogy ez az egyszerűség maga a legbonyolultabb titkok egyike, a könnyenérthetőség mögött nem látták a magyar irodalom egyik legnehezebben megválaszolható kérdését, hogyan jelenhetett meg Petőfi abban a magyar irodalomban, amelyben elődje Vörösmarty, kortársa pedig Arany volt. Fejtegetéseinket e kérdés köré próbálnánk összpontosítani, Petőfi egész életútjával csak annyiból foglalkozunk, amennyire szükséges, hogy fejtegetéseink ne maradjanak a légüres térben.

1.

A fentemlített kérdés nem is olyan egyszerű, mint első pillanatra gondolnánk. Legelőször tisztában kell lennünk, hogy Petőfi korában a forradalmi romantika végnapjait, reakcióssá alakulásának napjait éli át.

És mégis, ugyanebben a korban, a felbomló romantika korában, sőt, ennek a romantikának közvetlen hatására, jelentkezik a romantika legkövetkezősebb forradalmiasságú költője — Petőfi, olyan költő, akihez hasonló lirikust Heinéig, sőt Baudelaireig nem tudott létrehozni a romantika. Még hozzá olyan következtelen forradalom költőjeként, mint a magyar szabadságharc, amelynek minden forradalmi jellege ellenére a következetes forradalmiasság szempontjából súlyos szervi hibái voltak — mindjárt az első napokban olyan sajtótörvényt fogadott el, amely nem sokkal járt a metterlincki sajtótörvények előtt; a jobbágy-ság felszabadítását olyan következtelenül hajtotta végre, hogy a jobbágy-ság végleges megszűntetése, a szerződvényes jobbágyok végleges felszabadításával, csak 1896-ban ért véget; még legpozitívabb vívmányának — az úrbér megszüntetésének — végrehajtása is a forradalom legyőzőire maradt, mert a képviselő uraknak jóval fontosabb volt, hogy a kártérítésről vitatkozzanak; csak félévi harc után fosztják meg trónjuktól a Habsburgokat és még akkor is akadnak sokan olyanok, akik ezért összeesküvést szőnek Kossuth ellen, aki pedig maga sem mondható Robespierre, Marat típusú forradalmárnak. stb.

Ebben állna a kérdés lényege, most pedig próbáljuk megválaszolni.

2.

Egy nagy író jelentkezése sohasem csak a tehetség kérdése. Így abban is, hogy Petőfi ilyen óriássá nőhetett, fontos — nem egyedülálló, de kétségtelenül igen fontos — szerepet játszott az a körülmény, hogy egyéniségének, egyéni fejlődésének és az objektív társadalmi — magyar és európai — körülmények egymásra találása lehetővé tették. sőt, egyesenesen megkívánták, hogy Petőfi egymaga csinálja meg mindazt, amihez másutt az írók egész nemzedékei voltak szükségesek. (Tehát nem azért nagy, mert ezt megcsinálta, hanem azért lehetett nagy, mert ezt megcsinálhatta.) Így például Európában majdnem mindenütt külön írónemzedékek, vagy legalább is más írók voltak a szellemi forradalom végrehajtói és a forradalom harcosai, énekesei — ha ugyan egyáltalán voltak. Nálunk ezzel szemben Petőfi volt a szellemi forradalom végrehajtója is, de a forradalom előkészítője és énekese, harcosa, sőt, mondhat-

juk, végrehajtója is. (A magyar kritika egyik hibája, hogy nemigen vette észre Petőfi két szakasza — szellemi forradalom és a tényleges forradalom előkészítése, megéneklése szakaszának, valamint a közjük eső pesszimista korszak minőségi különbségeit.)

Bizony, szükség volt arra, hogy Petőfi forradalmat hajtson végre a magyar szellemi életben. Már többen kimutatták — 1848 március 15.-ikét nem lehet egyszerűen a reformokból levezetni, hanem az egy minőségi ugrás volt. Enélkül a minőségi lökés nélkül a reformkor politikusai sohasem csinálták volna meg még azt sem, amit megcsináltak, hisz ebben a korban felforgató dolognak tartották még Dessewffy Emilnek azt a javaslatát is, hogy a jobbágyságot 72 év alatt, tehát 1914-ig meg kell szüntetni.

Március tizenötödike forradalmi ugrását viszont nem lehetett volna végrehajtani a reformkorból kinövő irodalommal. Petőfinek kellett jönni, hogy egy kis élénkséget vigyen a megporosodott magyar szellemi életbe, forradalmat hajtson végre benne. Egész egyénisége, életútja erre a forradalomra predesztinálta. Egy költő kialakulásában mindig döntő szerepet tölt be az, hogy milyen élményeket szerez. A társadalmi körülmények hatásának egyik legközvetlenebb megnyilvánulása, hogy az új élmények nem férnek a régi formába. A Schillert utánzó Hörderlin olyan élményre bukkant, amelyet már nem tud schilleri formában kifejezni. A kóborló, színészkedő, katonáskodó Vörösmartyt és Bajzát utánzó Petőfi olyan élményeket gyűjt, amelyek nem férnek a vörösmartyi, bajzai pátosz alá és át kellett azt törniök. Az igazi Petőfi talán ott született, amikor fenkölt témák helyett katonakorának egyik deszkapriccsét énekelte meg.

Ezek az ily mozgalmas életben gyűjtött élmények teszik aztán lehetővé, hogy Petőfinek ne kelljen mesterségesen gyártott sémákat követni, ne kelljen a népdalokat mehanikusan utánoznia, hanem ehelyett valóban a nép érzéseit, gondolatait és életét adja vissza, irodalmi feladványok megoldása helyett a nép igazi költőjévé legyen, akinél a dal összeforr az étellel, életmegnyilvánulásainak része lesz. De aztán forradalmat is jelentett, amikor a szende, minden erősebb, őszintébb hangtól rettegő népdalok körében megjelent egy dal, amely azt énekelte:

„Hortobágyi kocsmárosné angyalom!

Csókolja meg az ajkamat szaporán,
Édes a csók, megédesül tőle szám.
Szép menyecske... savanyu bor... édes csók.

Ejh galambom, milyen puha a keble!
Hadd nyugodjam csak egy kicsit fölötte“.

Vagy amikor az idealizált paraszti és pásztoralakok között megjelent a juhász-legény, aki: „Elkeseredésében Mi tarthatott tőle? Nagyot ütött botjával A számár fejére“. (Megy a juhász a számaron.)

Petőfi dalai még a legkonvencionálisabb költeményeiben — a bordalokban is forradalmat jelentettek. Gondoljunk csak arra, hogy például Vörösmarty még bordalaiban is ilyen fenkölt pátosszal énekelte: „A legelső magyar ember A király, Érte minden honfi karja Készen áll. Lelje népe boldogságán Örömét S hír, szerencse koszorúzza Szent fejét!“ (Főti dal.) Ezek között a fenkölt pátoszu dalok között jelent meg az, hogy:

„Hosszan nyuljon, mint e
Hurkaszál,
Életünk rokkáján
A fonál.
Valamint e sültre
A mi szánk
Mosolyogjon a sors
Szája ránk.“ (Disznótorban.)

De a legnagyobb forradalmat Petőfi azzal hajtotta végre, hogy teljesen elvetve, vagy legalább is megtörve az antik forma hatalmát, egy közvetlenebb tartalom elmondására alkalmas formát teremtett és ezt a formát valóban közvetlenebb tartalommal töltötte meg, jobbanmondva ehhez a közvetlen tartalomhoz idomította a formát is. A fenkölt témák helyett vándorló, hazavágyó, barátai körében mulató, szép lányoknak udvarló önmagát; borozgató, dörmögő édesapját; felszarvazott parasztgazdát, almát lopó kisfiút, stb. énekel meg.

Ez a költészetben végrehajtott forradalom eleinte valószínűleg csak az élmények által öntudatlanul kikényszerített dolog volt, de később mindinkább tudatossá, programmá alakult, hitvallássá, amelyet később — amikor a tulajdonképpeni népdal-korszak már a múlté — így fogalmazott meg: „Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá. Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék és ez a század feladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint mártírkodnak milliók, hogy egy párezren henyelhessenek és élvezhessenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokráciát.“ (Első levele Aranyhoz, 1847. febr. 4.) Tehát a népi elemek, a népi élet győzelemre segítése a költészetben tudatos szellemi forradalomnak készült, amelynek az volt a feladata, hogy a népet is bevigye a költészet eddig a nemeseknek fenntartott sáncai közé, mint ahogy később a tényleges forradalomban be akarja vinni az „alkotmány sáncai“ mögé.

Később Petőfi túlnőtt ezen a népdal-korszakon. Ez az, amit a kritikusok egyrésze és a magyar közvélemény nagyobb része nem vett tudomásul. Gyulai még azt írta: „A népdal Petőfinek igaz eleme“. Holott már 1845-ben gyérül és később majdnem kivesz költészetéből a tulajdonképpeni népdal. Ez a forma jó volt addig, míg a szellemi forradalom végrehajtására volt szükség, de később az objektív körülmények és Petőfi egyéni fejlődése új feladatokat állított a költő elé.

3.

A szellemi forradalom tehát megvan. A nép lett az úr Petőfi költészetében; érzései, élete elevenedtek fel ezekben a gyönyörű versekben. A gyakorlati forradalom pedig még messze van. Most aztán hová?

Ez az elvont és a későbbi fejlemények alapján feltett kérdés természetesen Petőfinél konkrét formában jelentkezett: megteremtette az eszközt mondanivalójának kifejezésére, végrehajtotta a formai forradalmat és most aztán mire használja fel ezt a formát? Hol talál most megváltozott életkörülményei között olyan megénekelni való témát, amelyben teljes egészében adhatná önmagát, hol talál eszményt, amelynek szolgálatába állíthatná költészetét, melyet érdemes megénekelni, melynek még életét is feláldozhatná? Ezek az eszmények ekkor még csak homályosan voltak meg a valóságban. Az ily módon lefojtott energiáknak megéneklése méltó eszményeket, tárgyat nem találó költészetnek szük-

ségszerű velejárója a pesszimizmus. (Meg kell jegyeznünk, hogy az eszmények hiányából jelentkező pesszimizmus, világfájdalom, másutt szintén külön írók, írónemzedékek nevéhez fűződik. Nálunk ezt az utat is megjárta Petőfi, s ez ismét bizonyítja, hogy az objektív és szubjektív körülmények egymásra találása igen intenzív fejlődést tettek számára lehetővé, lehetővé tették, hogy költő-óriássá váljék. Ha Petőfi fejlődéséből akármelyik szakasz is hiányozna, az sokat levonna nagyságából.)

Petőfinél a nép egyszerű, nyugodt életformája mindig távoli vágyként, álmokként jelentkezik, míg maga közben vándorszínész, a katona vagy a szegény nyomorgó segédszerkesztő viszontagságos életét éli. Így nem csoda, ha kezdetben ebből a népből, ebből az életből csak a leg szebb részeket, vonásokat látta. Petőfi is a kispolgári életörömök, idillek költőjévé vált volna, ha népelet idealizálását nem tudta volna kinőni. De szerencséjére és a mi szerencsénk — szerencsére, mert másképp csak egyike lehetett volna a számos kis idillikus költőnek — túlnőtt és pedig elsősorban a francia forradalom 1845 végén megkezdett tanulmányozásának, de saját tapasztalatainak hatására is. Ez a forradalom megtanította a jelszóra: „Szabadság, egyenlőség, testvériség”, de megtanította arra is, hogy nálunk nem így van. Ekkor vetődött fel benne a kérdés: ha a nép olyan, mint amilyennek ő képzelte, akkor miért tűri ezeket az igazságtalanságokat, ezt az elnyomást? Talán az emberekben van hiba? Elég hamar hajlandóságot mutat arra, hogy ezt a kérdést igennel válaszolja meg. 1845 közepén azt írja: „Megvetésem és utálatomnak Hitvány tárgya, ember a neved... Szolgazsarnok! Vagy nyalod más talpát Avagy talpad mással nyalatod”. (A világ és én.) Később is, mikor a pesszimista korszak csúcsát jelentő „Felhők” ciklusban felveti a kérdést: mi nagyobb — az emberiség szenvedése vagy bűne: „Ki fogja vajjon megfejteni E rejtélyt: Az emberiségnek könnyei, Lemoshatják-e az emberiség szennyét”, akkor, mivel a világban nem lát bizonyítékot az ellenkezőre, a bűnt tartja nagyobbak. Ez aztán az emberiség legteljesebb megvetésére készíti:

„Ha a világ végén majd újólag
Két ember lesz a föld határain
Ők is bizonynal így egymásra rontanak.
S az, ki megmarad ott,
Nőül fog venni egy vadállatot.
Talán e vadállatnak méhibül
A réginél szelidebb emberfaj kerül.” (Midón a földön.)

Mivel eszményeket nem tud a világban találni, nem marad más számára, mint megénekelni az emberrel szemben érzett megvetését; az elmúlást: „Mi száll tova még sebesebben? az élet”, „Te, ifjúság, te forgozsz... És gyorsan tovafutasz. Mi búsan álmélkodva állunk, És kérdezzük: igaz-e, hogy nálunk Valál? talán nem is igaz.”; az élet fájdalmát, értelmetlenségét: „hogy fáj nekem, hogy fáj nekem az élet!”, az élet, a filozófia nagy kérdéseit; csalódását barátokban, reményekben; végső kiábrándultságát: „Mért vagyok én a világban, ha már Átélttem minden szenvedéseket?... Láttam a jónak örökös bukását, S a rossznak örök diadalmait”; menekülési vágyát: „Szeretném itthagyni a fényes világot, Amelyen oly sok sötét foltot látok. Szeretnék rengetegbe menni, Ahol nem lenne senki, senki”, stb.

Nem sokkal mindezek után azonban jön egy forradalmi hullám. Az 1845—46. évi gazdasági válság, rossz termés, forradalmasítja a kedé-

lyeket, mindenütt mozgólódások kezdődnek, a forradalmi szellem új lendületet vesz. Ez a lendület, tehát ismét objektív körülmények, lendítik ki Petőfit is pesszimizmusából. Ezek a körülmények teszik lehetővé számára, hogy előbbi nagy kérdését új formában válaszolja meg: nagyobb az emberiség szenvedése, mint bűne. Ekkor alakul ki benne az a meggyőződés, hogy az embereket csak fel kell rázni, mozgósítani kell és azok összezuñának minden zsarnokságot, most alakul ki az a meggyőződése, hogy ebben a felrázásban a költőnek kell előljárni, meggyőződése, amely most alakult ki, melyet már 1847 elején így fogalmazott meg ismert soraiban: „Újabb időkben isten ilyen Lángoszlopoknak rendelé A költőket, hogy ők vezessék A népet Kanaán felé.” (A XIX. század költői.) (Már most utalunk — mert később szükségünk lesz rá, — arra, hogy a belső körülményekből kinövő átalakulást külföldi hatások is elősegítették, elsősorban a reakcióssá vált romantika egyik képviselőjének Dumasnak a hatása. Mint ő maga írta „Úti levelei”-ben: „hogy e nyavalyából kigyógyultam, nem egészen, de nagyrésztben Dumásnak köszönöm, ő segített levenni orromról az epéből készült sárgászöld pápaszemet, az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ“.)

Ez a pesszimista epizód nagy hasznára vált Petőfinek és ennek elemzése egy lépéssel közelebb visz bennünket a cikkünk elején feltett kérdésünk megválaszolásához. A korszakon való átesésnek egyik legpozitívabb hatása abban nyilvánult meg, hogy átalakul Petőfi politikai költészetete. Mert bizony a legpolitikusabb költő a politikai költészet terén hajtotta legkésőbb végre forradalmát. Első politikai költeményei még szervesen kapcsolódtak a reformkor hazafias költészetének hangjához. (Lásd például: Honfidal, Halvány katona, A külföld magyarjaihoz, Rab hazának fia, stb.) Néhol pedig addig ment, hogy dicsőimnuszokat zengett a reformkor egyes alakjaihoz (Batthyány és Károlyi grófnak) és ezt írta V. Ferdinándról: „Megtennél te mindent A magyar javára”, (V. Ferdinándhoz.) vagy: „S a király a honnak atyja; Mint valóban jó atyánk”. (Védegyleti dal.) Az új politikai költészet jelei jelentkeznek ugyan már előbb is. (A nemes. Lant és kard, Búcsú 1844-től) de egészében csak a „Felhőkkel” egyidőben jelentkező „A királyok ellen” című versében sikerül leráznia a reformkori hazafiság utolsó maradványát. Az új politikai költészet pedig teljes egészében csak a „Felhők” után bontakozik ki.

Ebben a pesszimista korszakban megtanulta: hogyan kell ostorozni az emberi gyengeségeket az emberi szolgálalkúséget. De van még egy fontosabb dolog: Petőfi ebben a pesszimista korban megtanulta, hogy az élet, az örömök mulandók, tehát csak akkor érdemes élni, ha életünket egy nagy cél, az emberiség, a forradalom szolgálatába helyezük. Alig fél évvel a „Felhők” után 1846 végén megjelennek ezek a gyönyörű sorok:

„Ha majd minden rabszolga-nép
Jármát megunva síkra lép,
Pirosló arccal és pirosló zászlókkal
És a zászlókon eme szent jelszóval:
„Világszabadság”
S ezt elharsogják,
Elharsogják kelettől-nyugatig,

S a zsarnokság velük megütközik:
 Ott essem el én
 A harc mezején...“ (Egy gondolat bánt engemet.)

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy Petőfi azért lehetett a legforradalmibb romantikus költő, mert nála az objektív körülmények és egyéni fejlődése egymásra találása következtében politikai költészetében szintézisét adhatta a két romantikus iskolának: az életörömmel hirdető romantikának és annak, amely már látja, hogy az életöröm önmagában még nem elég, és e két vonásnak szintéziséből megtalálja legegységesebb valójával egygé forrt hitvallását: élni csak nagy cél érdekében érdemes, ez minden öröm forrása. e nélkül nincs öröm, nincs értelme az életnek. Ehhez adta Petőfi lobogó, lángoló egyéniségét, amely mikor örül, akkor úgy örül, mint senki más — mikor pedig pesszimista, akkor még a polgári pesszimizmus csillagai — Schopenhauer, Nietzsche is járhatnak hozzá iskolába — az utóbbi talán járt is.

4.

Petőfi költészete azonban sokkal jobban kapcsolódik a magyar valósághoz és a romantika általános fejlődéséhez, semhogy ilyen egyszerűen el lehetne intézni. Így tehát más tényezőket is figyelembe kell vennünk.

Mivel a romantika még gyenge vagy homályos célkitűzésekkel induló mozgalom kifejezője volt, szükségszerű jellemvonása lett az a képzelet amelyet már Rousseau így jellemzett: „Nagyon különös dolog, hogy képzeletem sohasem szárnyal kellemesebben, mint akkor, midőn állapotom legkevésbé kellemes és ellenkezőleg kevésbé mosolygó, mikor minden nevet körülöttem.“ A romantika ilyen jelent megszépítő, a vágyakat jelenbe álmódó tulajdonságát Petőfinél is megtaláljuk.

Ezt a tulajdonságát politikai költészete szolgálatába helyezte. Az országgyűlés még eredménytelen vitákat folytat de Petőfi már 1845-ben azt írta: „Háborúval álmodám az éjjel Háborúba híták a magyart... A szabadság drága koszorúja Nem hitvány pénz volt a harci zsold.“ (Háborúval álmodám.) A „Felhők“ korszaka után ugyanezt a gondolatát mondja el még határozottabban: „Véres napokról álmodom Mik a világot rombadöntik És az óvilágnak romjain Az új világot felépítik.“ (Véres napokról álmodám.) Nemsokára aztán álmái megvalósulás felé közelednek. 1848 januárjában kitört az olasz forradalom. Ebben a forradalomban eddigi reményeinek igazolását és az új remény forrását látja:

„Eljő, eljő az a szép idő,
 Amely felé reményeim szállanak.

Zsarnokság ki fog pusztulni és
 Megint virító lesz a föld színe.“ (Olaszország)

Később is lépten-nyomon látjuk, hogy forradalmi költészete gyakran azon alapszik, hogy valónak veszi azt, ami tulajdonképpen csak az ő vágyaiban van meg. Nem sokkal a márciusi napok után már azt írta: „A legelső jeladásra Kiállunk Ha elesünk új sor áll föl Utánunk“, (Van-e mostan olyan legény) pedig akkor bizony még senki sem gondolt harcra, mindenki a békés megegyezést kereste. Később is többször hirdette: „Egy szóvá, egy érzelemmé Olvadt össze a haza, Az érzelem „leikesülés“ A szó „szabadság vala“, (A márciusi ifjak), vagy „Nagy idők betel-

jesült az Írás Jósolatja: egy nyáj, egy akol. Egy vallás van a földön, szabadság! Ki mást vall. rettentően lakol.“ (1848) és ; Azért nem győzött eddig is e hon, Mert soha nem volt egy akaraton; Most egy a lélek, egy a szív, a kar... Mikor győznél ha most sem, óh magyar“. (Bizony mondom győz most a magyar.) Hejh, pedig de messze volt az annyi különböző ellentétes erőt egyesítő magyar szabadságharc attól, hogy teljes egységet teremtem, egy törekvésben, egy jelszóban egyesítse az országot. Ebben a romantikus felfogásban jó adag politikai idealizmus volt. Csak ez hitethette el Petőfivel, hogy a forradalom csak a „békés Lafayette“-tek miatt akadt el, a nép csak arra vár, hogy felrázzák, megfűjják a harci trombitát. Politikának idealizmus ugyan de költészetben elegendő ahhoz, hogy Petőfiből a legforradalmibb verseket csiholja ki. A romantikának ez a megszépítő, a vágyakat valósággá álmódó tulajdonsága mindenképpen egyik legfontosabb forrása lett Petőfi forradalmi költészetének.

A romantika fenti általános vonása azonban Petőfinél a magyar valóság hatására még módosult. A magyar szabadságharc egyik belső gyengesége ugyanis az volt, hogy a forradalom objektív folyamatát a szubjektív erők állandóan fékezni akarták, ahelyett, hogy segítették volna. Legfőbb gondjuk az volt, hogy megteremtsék és megőrizték a nemzeti egységet. Ezért történt meg az, hogy Batthyány bevette kormányába minden forradalmi megmozdulás, önálló fellépés esküdt ellenségeit. Kossuth beveszi kormányába a Batthyány kormány tagjait. Amikor 1849 áprilisában a baloldal győz, az ellenpárt tagjait nem nyakazzák le, mint az egymást követő francia forradalmak teszik. Sőt, az előző rendszer miniszterelnöke — Kossuth most kormányzó lesz Mivel ilyen módon akartak nemzeti egységet teremteni, természetesen túl óvatosan nyultak a jobbágykérdéshez. Ezért volt az, hogy a magyar parasztság milliós tömegei, csak immel-ámmal tekintették magukénak ezt a forradalmat de az is, hogy Kossuth félt és nem is tudott népfelkelést hirdetni. Mindössze kétizben hirdetnek népfelkelést — mindkétszer papokkal és egyházi zászlókkal. Ilyen körülmények között aztán a legnagyobb forradalmi fanatizmus, romantikus hit kellett ahhoz, hogy valaki nemzeti egységet sőt ebben a valóságban egy új forradalom lehetőségét lássa. Az eszmények és a valóság között tátongó, ilyen nagy szakadék mindenképpen fontos tényezőjévé vált annak, hogy Petőfi egvéniése állandóan feszültségben volt és a valóság minden jelenségére forradalmi tüzének egész izzó lágájával reagált. Elmondhatjuk, hogy a forradalom következtelensége hozzájárult Petőfi forradalmiasságához, mert fokozottabb forradalmi fanatizmust, lelkesedést követelt az eszményeit feladni nem akaró költőtől.

Fontos körülmény az is, hogy milyenek voltak ezek az eszmények. Nemcsak arról van szó, hogy, mint láttuk, Petőfi egész fejlődése szükségessé tette, hogy egy romantikus politikai felfogásra, hitvallásra tegyen szert, hanem egyrészt arról is, hogy Petőfi nem vette figyelembe az időközben liberálisává vált forradalmiasságát lassan elvesztő polgárság elképzeléseit, elméleteit, hanem egyenesen 1789-hez nyult vissza és a francia forradalmat tette meg evangéliumának, egyetlen olvasmányának. Másrésztől azonban arról is, hogy már ismerte, sőt szerette a reakcióssá vált romantikusokat is, akik ezeket az eszményeket pátozzá, kánonná alakították, csak hogy a valóság ellentmondásainak elhallgatására leplezésére használhassák fel. Ily módon Petőfi ezeket az eszményeket a

legtisztább formában vette át és nem látva, hogy ezek az eszmények Nyugaton már önmaguk karikatúrájává lettek, következetesen ragaszkodhatott hozzájuk.

Végül, Petőfi forradalmiasságának legfőbb elemei ismét egy magyar sajátosságban keresendők. Magyarországon objektíve megvolt az az erő, amely egy következetesebb forradalmat is végrehajthatott volna. Hisz Cromwell Angliájában még nem volt vasút, Petőfi Magyarországaiban már volt. A polgári forradalom XVIII. századbeli Franciaországában még nem voltak gyárak, Petőfi Magyarországaiban viszont már 23.000 gyári munkás volt, elsősorban Pestre összpontosulva. Ezek az új társadalmi erők viszont politikailag fejletlenek voltak. Nem voltak vezérek. Külföldi eszméken nevelkedett fanatikus költőnek kellett jönnie, aki a tömegrehatás legközvetlenebb eszközével hathatott rájuk és ideálmodhatta nekik a forradalmi harc biztosan megvalósuló eredményeit, a győzelem reményeit, mert csak ily módon voltak megmozgathatók.

Így jutunk el aztán Petőfi forradalmiasságának legfőbb forrásához. Míg másutt a költők legfeljebb előkészítették a forradalmakat a forradalomban magában vagy elhallgattak, vagy legjobb esetben zengedeztek erőltetett dalokat, de a főszerepet mindenképpen a politikusoknak adták át. Ezzel szemben nálunk Petőfi nem vonult háttérbe, sokszor tevékenysége fontosabb volt, mint a politikusoké. Ő volt a vezére a forradalom legkövetkezetesebb szárnyának és minden politikai verse napi politikai tett is volt. Ez nemcsak abból látszik, hogy a diáküntetésnek indult március 15-éből az ő verse csinált forradalmat, korszakalkotó eseményt, de abból is, hogy később mindig a mozgalom legkövetkezetesebb részének kifejezője volt, azt tudatosította, amit azok csak sejtettek vagy homályosan éreztek, s így a kormánnyal, a hivatalos politikusokkal szemben jelentette a balszárnyat, amely hajtőereje lett a balratolódásnak és lehetővé tette, hogy a forradalom ne 1848 közepén, hanem 1849 végén kapituláljon.

Amikor még mindenki nyugodt volt, Petőfi versei jelentették az óvatosságra intő figyelmeztetést, mert „Ki tudja, hogy mit hoz a holnap? Mire virrad, tán már dobolnak. Akkor aztán ki a csatára Édes magyar hazánk javára!” (Bordal.) Amikor a magyar kormány arra kényszerült, hogy a bécsiek által elzavart királyt Magyarországra csalogassa, Petőfi emeli fel az ostromozó gúny szavát: „Készülj hazám, ez ünnepélyre, Készülj és örvendj óh boldog haza! És ti elcsapott királyok Itt Európában valamennyien Jertek mihozzánk, A jó magyar nép szívesen lát Dicsőségnak tartja, ha Hízalhat benneteket”. (Készülj hazám!) Amikor a parlament, ahelyett, hogy tenne valamit, a kártérítésről vitatkozik ismét Petőfi emeli fel szavát: „Megint beszélünk és csak beszélünk... Meglásátok, maholnap minden Az ó kerékvágásban lesz”. (Megint beszélünk és csak beszélünk.) Petőfi tiltakozik, amikor meg akarják fizetni az osztrák államadósságokat: „Mit nem beszél az a német. Az istennyila ütné meg! Azt követeli a svábság: Fizessük az adósságát. Ha csináltad fized is ki.” (Mit nem beszél a német.) Ő tiltakozik az ellen is, hogy a magyar állam segítse az olasz forradalom leverését: „Olaszország minket soha nem bántott, Egyet akar velünk: szabadságot”. (Hány hét a világ?) Petőfi látja meg azt is, hogy az országnak katonaságra van szüksége. Ezért írja meg, amikor Lenkei százada hazaszökik ezeket a sorokat: „Vitéz jó testvérek, üdvözlünk ezerszer... Beszéljen akármit A hadügy-

miniszter". (Lenkei százada.) Ezért írja meg ismert „Vörösmartyhoz“ című versét, amikor Vörösmarty az önálló magyar katonaság megalakítása ellen szavaz. Ő az, aki a kormány, király és osztrák-barát politikájával szemben már előre köszönti a köztársaságot. (Respublica.) Amikor Jelasics megtámadja az országot, ismét Petőfi fújja meg a harci trombitákat: „Elég soká voltunk fajankók, Legyünk végtére katonák! Elég volt már a furolyából, Riadjatok meg harsonák“. (Föl.) De ő az, aki a magyar forradalmon túlmenő jelszavakat is hangoztat: „A halálos ítélet rájuk! Százezerszer fojtson bár a hóhér, Bár a házak ablakán foly is be Az utcáról kiáradó vér“ — írja a belső ellenségekről (A nemzethez) és kiadja a jelszót: „Akasszátok fel a királyokat“. Ezek a versek nem maradtak pusztába kiáltó szavak, hanem szónoklatok helyett hangoztak el a pesti nép gyűlésein, egész tömegek hangulatát alakították. Egyik ilyen Petőfi által szervezett népgyűlés buktatta meg a Battyhány-kormányt is.

Az egészet összefoglalva: Petőfi az objektív és szubjektív tényezők hatásának következtében egy lassan öntudatra ébredő nép legkövetkezetesebb részének megtestesítője, fanatikusa, buzdítója, megszólaltatója és kifejezője lett. Ebből a tényből nyert alapot ez a hatalmas költőóriás és ezért tudott egy elég következetlen forradalomban is a legforradalmibb romantikus költővé lenni.

Bálint István

B Szabó György: Illusztráció